कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
अन्तर्गत स्नातकोत्तर (एम.ए.) दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

ललिता घर्ती

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

२०६८

निर्देशक : कृष्णप्रसाद आचार्य

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर (एम.ए.) दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

ललिता घर्ती

क्याम्पस क्रमाङ्क : ३२१/०६४/६५

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२९-८८६-२००३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

२०६८

शोधनिर्देशकको सिफारिस

श्रीमती ललिता घर्तीले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको परिपूर्तिका निम्ति 'कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका प्रकाशित कविता सङ्ग्रहको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्रको लेखन मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । शोधार्थी घर्तीले शोधविधिको हरेक मान्यतालाई आत्मसात् गर्दै कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका प्रकाशित कवितासङ्ग्रहका विविध आयामहरूलाई तथ्यपरक ढङ्गले प्रकाशन गर्नुभएको छ । ललिताले शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा पहिले कवि नरेन्द्रको एउटा मात्र नेपाली कविता सङ्ग्रह 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' (२०४६) प्रकाशित भएकोले विशेष गरी त्यस कविता सङ्ग्रहको गहन अध्ययन गर्नुभएको छ । मिहेनतका साथ लागि परेकी ललिताले शोधपत्रको अन्त्यतिर आइपुग्दा कवि श्रेष्ठको पछिल्लो प्रकाशित कविता सङ्ग्रह 'सालिकको साम्राज्य' (२०६७) प्रकाशित भएकोले उक्त सङ्ग्रहको पनि मोटामोटी अध्ययन गर्नुभएको छ । कवि श्रेष्ठको व्यक्तित्व र कृतित्वलाई खुलस्त पारेको यो शोधपत्र घर्तीले बडो कुशलताका साथ तयार पार्नुभएको छ । बहुमुखी व्यक्तित्वका धनी नरेन्द्रका कविता सङ्ग्रहको साहित्यिक यात्रा, खोज अनुसन्धान सहितको कृतिपरक अध्ययन/विश्लेषण साथै निष्कर्ष तयार पारिएको शोधार्थी ललिता घर्तीको यो शोधकार्यप्रति म पूर्ण सन्तुष्ट छु । त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कका निम्ति रिफारिस गर्दछु ।

....

कृष्णप्रसाद आचार्य

सह-नियन्त्रक, प.नि.का. बल्खु

मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति

स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको आवश्यक परिपूर्तिका निम्ति तयार पारिएको शोधार्थी सुश्री ललिता घर्तीको **'कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन'** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गर्दछौँ ।

१. विभागीय प्रमुख- प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतम ________________

२. शोधनिर्देशक- सह. प्रा. कृष्णप्रसाद आचार्य ________________

३. वाह्य परीक्षक- प्रा. मोहनराज शर्मा ________________

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु सह-नियन्त्रक कृष्णप्रसाद आचार्यज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आइपरेका विभिन्न समस्या र अड्चनहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही पथप्रदर्शन गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यवहारिक कार्यहरूलाई पन्छाएर कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धा व्यक्त गर्दछु ।

त्यसैगरी शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा विविध कार्यव्यस्तताको पर्वाह नगरी आफ्नो अमूल्य समय निकालेर निर्देशन, सुझाव तथा सल्लाह दिँदै उत्प्रेरित गर्नुहुने राजेन्द्र सुवेदी लगायत सम्पूर्ण गुरुवर्ग तथा प्रस्तुत विषयमा शोधपत्र कार्य गर्ने अवसर जुटाउने नेपाली केन्द्रीय विभाग तथा विभागीय प्रमुख प्रा.डा. देवीप्रसाद गौतमज्यू प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यस शोधकार्य सम्पन्न गर्ने सन्दर्भमा शोधनायक नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठ तथा निरु श्रेष्ठले पनि आफ्नोपनको महसुस गरी आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउनुका साथै उचित सल्लाह र सुझाव दिई सहयोग गर्नु भएकोमा उहाँहरूप्रति कृतज्ञ छु ।

मेरो जीवनयात्रा र विद्या अध्ययनका क्रममा मलाई यहाँसम्म ल्याउनु हुने मेरा आदरणीय पीता खड्ग बहादुर घर्ती, माता हिरुदेवी घर्ती र दाजु सुरज घर्ती, दुर्योगधन घर्ती तथा श्रीमान हुम कुमार घले प्रति चिरऋणी छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीकै क्रममा आवश्यक सल्लाह, सुझाव र सहयोग गर्नुहुने प्यारा साथीहरू राजेश घिमिरे, मौली राई र कृष्ण राईप्रति पनि विशेष

आभारी छु । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधपत्रलाई पूर्ण रुप दिनका लागि प्राविधिक रुपमा सहयोग पुऱ्याउने जे.एस. इन्टरप्राइजेज ताहाचलकी सीता ढकाल पनि धन्यवादकी पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति : २०६८/०८/२८

....

ललिता घर्ती

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि. कीर्तिपुर

२०६८

विषयसूची

विषय	पृ.सं.
शोधनिर्देशकको सिफारिस	क
मूल्याङ्कन समितिको स्वीकृति	ख
कृतज्ञता-ज्ञापन	ग

परिच्छेद - एक

शोध-परिचय

१. विषय परिचय	१
२. शोधशीर्षक	२
३. प्रयोजन	२
४. समस्या कथन	२
५. शोधपत्रको उद्देश्य	२
६. शोधक्षेत्र र सीमा	२
७. पूर्वकार्यको समीक्षा	३
८. अध्ययनको औचित्य र महŒव	५
९. शोधविधि	६
१०. शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद - दुई

कवि नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको व्यक्तित्व र कृतित्व

२.१ जन्म जन्मस्थान र वाल्यकाल	७
२.२ शिक्षादीक्षा	७
२.२.१ अक्षरारम्भ	७
२.२.२ विद्यालय शिक्षा	७
२.२.३ उच्च शिक्षा	८
२.३ वैवाहिक जीवन र छोराछोरी	८

२.४ आर्थिक अवस्था ८
२.५ जागिरे तथा व्यापारी जीवन ९
२.६ लेखन प्रेरणा र श्रोत ९
२.७ साहित्यिक व्यक्तित्व ९
२.८ सम्पादक व्यक्तित्व १०
२.९ अन्य व्यक्तित्व १०
२.१० प्रकाशित कृति १०
२.११ सम्मान तथा पुरस्कार १२

परिच्छेद - तीन

नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठको साहित्यिक यात्रा १३

परिच्छेद - चार

नरेन्द्रबहादुर श्रेष्ठका कविता सङ्ग्रहको अध्ययन

४.१ विश्लेषणका सैद्धान्तिक आधार २२
४.२ 'ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति' कविता सङ्ग्रहको अध्ययन २३
४.३ विषयवस्तुको आधारमा कविताहरूको अध्ययन २४
४.३.१ राष्ट्रियतामा आधारित विषयवस्तु भएका कविताहरू २४
४.३.१.१ ऊ भएर मेरो अभिव्यक्ति २४
४.३.१.२ आह्वान २५
४.३.२ प्रकृतिचित्रण २६
४.३.२.१ म र माछापुच्छ्रे २६
४.३.२.२ ऋतुविचार २८
४.३.२.३ अदृश्य शक्ति २९
४.३.३ प्रेम प्रणयमा आधारित कविताहरु ३०
४.३.३.१ समर्पण ३०

४.३.३.२ बैशभित्र .... भित्र तिमीसँग हाँस्दा ३१
४.३.३.३ आत्माको चित्कार ३१
४.३.३.४ तिम्रो सम्झना ३२
४.३.३.५ प्रतिबिम्ब ३३
४.३.३.६ एक युवकको पोर्ट्रेट ३४
४.३.३.७ आश्रयदाता ३४
४.३.३.८ मेरी प्रीयसीलाई ३५
४.३.३.९ साँझ नै ढल्यो ३६
४.३.३.१० अतृप्त आवाज ३७
४.३.३.११ बगरमा लेखिएको कथा ३८
४.३.४ विविध विषयवस्तुहरूमा रचिएका कविताहरू ३९
४.३.५ अर्को आविष्कार ३९
४.३.६ शून्यता ४०
४.३.७ के म बाँचेको छु ? ४१
४.३.८ अभिव्यक्ति ४२
४.३.९ धन र सुन्दरता ४३
४.३.१० शान्तियात्रा ४४
४.३.११ काठमाडौँ ४५
४.४ लयविधानको आधारमा कविताहरूको अध्ययन ४७
४.५ कथनपद्धति ४८
४.६ बिम्ब, प्रतीक र अलङ्कार ४९
४.७ भाषा शैली ५०
४.८ निष्कर्ष ५१

परिच्छेद - पाँच

उपसंहार एवम् निष्कर्ष ५३

सन्दर्भसूची ५६
सन्दर्भ पुस्तक ५६
सन्दर्भ पत्रपत्रिका ५६